

Background report

Rada bezpečnosti (SC)

Střední Asie

STŘEDNÍ ASIE

obr. č. 1¹

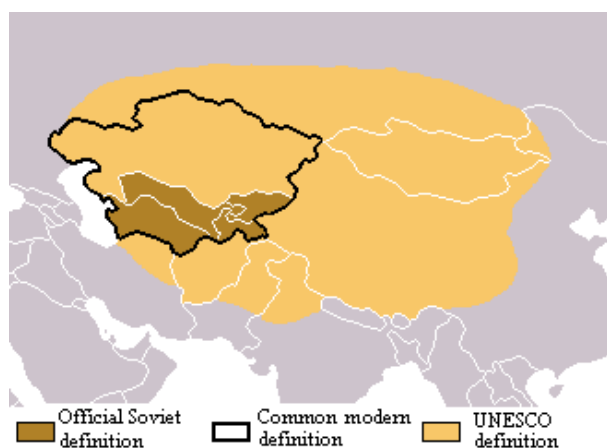
Charakteristika

Střední Asie, jak napovídá samotný přívlastek, se rozkládá ve vnitrozemí asijského regionu, přičemž jako standartní ohraničení se počítají tyto zeměpisné celky: na západě Kaspické moře, na východě Čína, na severu Ruská federace a na jihu Afghánistán. Jako odlišný region se Střední Asie (v anglickém jazyce platný název jak Central, tak Middle, či Inner Asia) začala vyčleňovat v polovině 19. století. Za dob Sovětského svazu se do daného regionu počítaly pouze 4 svazové republiky, Uzbekistán, Turkmenistán, Tadžikistán a Kyrgyzstán, nicméně na začátku 90. let, po rozpadu Svazu a vyhlášení nezávislosti republik, se jejich představitelé sešli a dohodli se, že by do regionu měl nadále patřit i Kazachstán, pro geopolitiku Střední Asie republika s významnou rolí.

V řadě publikací se dá najít region Střední Asie pod názvem Turkeistán, což reflektuje převažující etnické složení. Přes převažující chápání Střední Asie jako souboru 5 výše zmíněných republik, UNESCO charakterizuje oblast na daleko širších základech, založených především na klimatických, a zahrnuje tedy i oblasti, či země, jako Tibet, Mongolsko, západní část Číny nebo Afghánistán (viz obr. č. 2).

Pokud by byl region definovaný dle jazykové skupiny, kde převládají především odnože turkické jazykové rodiny, Perštiny a Mongolštiny, zabírala by Střední Asie daleko větší hranice, podobné těm vymezeným klimatickou charakteristikou - Pakistán, Kašmír, Afghánistán, jižní Sibiř, provincii Xinjiang v Číně, a další.

¹ [http://en.wikipedia.org/wiki/File:Central_Asia_\(orthographic_projection\).svg](http://en.wikipedia.org/wiki/File:Central_Asia_(orthographic_projection).svg)

obr. č. 2 ²

Geoklimatické vymezení

Ačkoliv se Střední Asie nachází v podobných zeměpisných šířkách jako Evropa, je to oblast vyjimečně suchá a až na výjimky (Fergánská kotlina v Uzbekistánu) zemědělsky nehostinná. Zahrnuje jak vysokohorská pásma, tak pásy pouští (KaraKum v Turkmenistánu či KyzylKum v Kazachstánu), polopouští i travnatých stepí. Ty tvoří společně s Východoevropskou stepní oblastí homogenní pás Euro-Asijské stepi. Krajina má z naprosté většiny bezlesý ráz a dosahuje mnohých extrémů (nejseverněji ležící poušť, nejjižněji bod permafrostu na severní polokouli, pole nedostupnosti³). Sousedící Mongolsko, jež má podobné krajinné rysy zahrnuje dokonce jak permafrostová tak pouštní pole, ty mezi sebou dělí vzdálenost pouhých 700 km.

Vodní zdroje zajišťuje povodí řek Syr Darja a Amu Darja, jež napájí vysychající Aralské jezero. Právě vysychání tohoto vzácného zdroje je považováno za jeden z nejzávažnějších ekologických problémů současnosti. Důvodem je především odebírání značného množství vody z těchto řek za zemědělskými účely, kdy zavlažování potřebné pro pěstování bavlny ve Ferghanském údolí vodu přímo odčerpává. Na východě Kazachstánu se nachází ještě dominantní Balchašské jezero. Oba hydrocelky jsou součástí Euroasijské bezodtoké oblasti. Právě voda je extrémně vzácným zdrojem, jehož nedostatek může hypoteticky vést i ke konfliktům mezi středoasijskými republikami.

Historický kontext

Historický vývoj ve Střední Asii definují opět především klimatické podmínky, jež ve starověku nedovolily významnější civilizační rozvoj. Střetávali se zde osídlení lokálních pastevců se skupinami nomádských jezdců. Jezdci se v průběhu staletí díky svým schopnostem vyprofilovali jako jedni z nejschopnějších bojovníků (přirozená mobilita, téměř spartánské výchova a z ní plynoucí bodrost)⁴. Vzhledem k jejich vnitřnímu rozštěpení hrál významnou roli prvek sjednotitele, který když se našel, staly se soudržní středoasijské jezdcy významnou oporou pro vojenské výboje. Ať už pro húnskou invazi do Evropy, WuHuovy výpady do Číny nebo veleúspěšné

² http://en.wikipedia.org/wiki/File:Central_Asia_borders4.png

³ http://en.wikipedia.org/wiki/Pole_of_inaccessibility

⁴ http://www.allempires.com/article/index.php?q=history_central_asia

Čingischánovo tažení. Mezi 13. - 14. stoletím se stal region součástí nejrozsáhlejšího souvislého území pod nadvládou jednoho panovníka, a to Čingischána Nadvládá kočovných nomádů skončila až s rozšířením střelných zbraní, kdy usedlé obyvatelstvo již bylo schopno bránit svůj majetek proti jezdcům. Podstatnou změnu přinesl také v 15. století rozvoj námořních tras, poloha Střední Asie přestala být centrální pro mezinárodní obchod, který do té doby proudil z Asie do Evropy přes hedvábnou stezku. Turkestán již nenabyl nikdy jednoty a síly, proto se v regionu začal projevovat vliv Číny, Perské říše a Ruska, které si nakonec v druhé polovině 19. století většinu území podrobilo a půdu rozdalo etnicky ruským farmářům. Po ruské revoluci byla vytvořena Turkestánská autonomní sovětská socialistická republika, která byla následně rozdělena do pěti celků, tak, jak je známe dnes: Kazašská, Uzbeká, Turkménská, Tadžická a Kyrgyzská SSR.

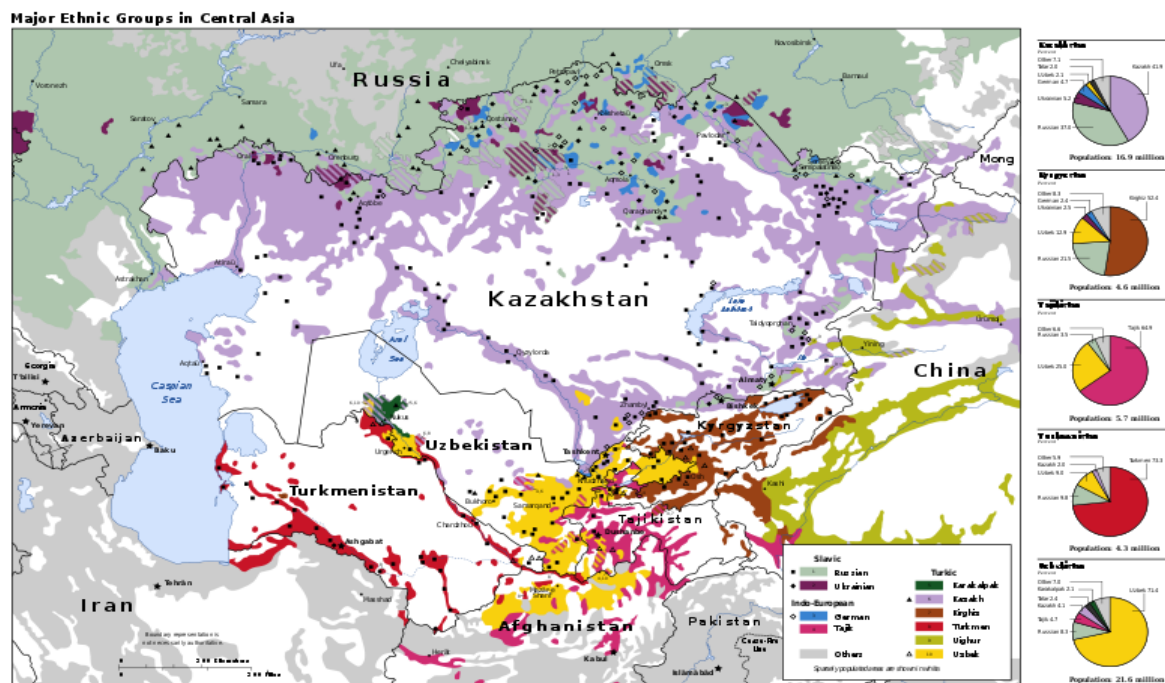
Těm paradoxně pomohla v rozvoji 2. světová válka, která znamenala nejen přesun obyvatel, ale i průmyslu z fronty do bezpečného zázemí Střední Asie. Přesuny obyvatel, které pokračovaly i v 50. letech, radikálně změnila poměr etnik v oblasti a jejich dědictví je patrné i dnes. V průběhu roku 1991 začaly republiky vyhlášovat nezávislost, což způsobilo rozpad SSSR, nicméně politické elity z dob před rozpadem přežili i do 90. let.

Samotné obyvatelstvo se nestavilo proti plynulému přechodu v samostatnou republiku bez politické výměny především díky nostalgii nad dobami existence Sovětského svazu, kdy z Kremle plynulo do Středoasijských republik velké množství finanční podpory, ve společnosti tedy nebyla zakořeněná animozita vůči těmto lidem. I nyní zůstává Rusko hlavním ekonomickým partnerem, především proto, že je schopno zajistit odběr a transfer nerostného bohatství, jehož mají nyní státy Turkestánu (v čele s Kazachstánem a Turkmenistánem) velké množství.

Demografie regionu

Na území Střední Asie se nachází mnoho jazykových skupin. K největší provázanosti dochází logicky na hranicích jednotlivých republik. Například na rusko-kazašské, kde se střetává obyvatelstvo kazašského, ukrajinského (z dob stalínových přesunů) a ruského. Absolutně nejsilnější koncentrace etnik odlišného původu je nicméně ve Fergánské kotlině - dáno komplikovaným teritoriálním rozdělením. Co se samotných republik týká, v relativním klidu žijí obyvatelé především na pomezí Kyzgyzstánu a Tádžikistánu. S výjimkou Tádžikistánu, jehož původní obyvatelstvo je indoárijského, jsou všechny originální etnika (nutno vyjmout obyvatelstvo ruské národnosti, které region taktéž bohatě obývá, nicméně není původní) regionu Střední Asie turkického původu. Nejpočetnějším etnikem jsou Uzbekové, kterých je v regionu více, než všech ostatních etnik dohromady.

Národnostní skladba obyvatelstva jednotlivých zemí je velice heterogenní, například v Kazachstánu je jen 55 procent kazašského původu, v Kyrgyzstánu 68 procent kyzgyzského. Velkou majoritu často tvoří právě Uzbekové. Většinové vyznávané náboženství je sunnitský Islám, pouze v Kazachstánu je přibližně stejné množství muslimů jako pravoslavných věřících. Pravoslavné křesťanství je s výjimkou téměř úplně muslimským Tádžikistánem druhé nejčastější v regionu.

5

Geopolitika Střední Asie

Společnost nezávislých států (SNS)

Rozpad Sovětského svazu roku 1991 znamenal politické osamostatnění jednotlivých republik, v návaznosti na nezávislost byla však v prosinci téhož roku vytvořena organizace, která spojila 9 z bývalých 15 sovětských republik do volného svazku pod organizací Svaz nezávislých států. Při založení organizace se do ní vstoupily všechny středoasijské republiky. Turkmenistán, jakožto země s nejvýraznějšími izolacionistickými tendencemi, odstoupil z SNS roku 2005, v současné době je pouze přidruženým členem organizace.

Tato organizace nemá mnoho nadstátních pravomocí a působí především jako ústředí ekonomické, bezpečnostní a finanční kooperace států. Roku 1993 byla podepsána Dohoda o společné hospodářské unii. Ta si kladla za cíl vytvořit společný hospodářský prostor, v kterém by byl koordinován pohyb zboží, pracovní síly, kapitálu, etc. Kazachstán je jedinou zemí z regionu Střední Asie, která je společně s Běloruskem a Ruskem v celní unii, která se plánuje rozšířit na zónu volného obchodu.⁶

Euroasijské ekonomické společenství (EAHS)

Euroasijské hospodářské společenství vzniklo v návaznosti na Organizaci středoasijské spolupráce, která byla vytvořena roku 1991. Konsolidace podoby

⁵ <http://mappery.com/Central-Asia-Ethnic-Groups-Map> - zobrazení promíchání jednotlivých etnických skupin v regionu.

⁶ <http://www.cis.minsk.by/>
<http://en.rian.ru/exsoviet/20100617/159463469.html>
<http://www.cisstat.com/eng/cis.htm>

současné EAHS proběhla v roce 2005, kdy o členství požádal Uzbekistán (který ovšem své členství o tři roky později opět suspendoval). Až na Turkmenistán jsou všechny republiky Střední Asie jeho členem – kromě nich ještě Rusko a Bělorusko. Prvotní podoba hospodářské spolupráce se prohloubila sjednocením vnějšího celního režimu, z čehož byl následně vytvořen jednotný hospodářský prostor. Současné funkce EAHS spočívají mimo jiné i na vytvoření zóny bezvízového pohybu, rovných podmínek pro investice a podnikatelské aktivity, utvoření společného energetického trhu a další.⁷

Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti (OSKB)

Roku 1992 byla založena, která funguje jako mezivládní vojenská smlouva o společné obraně. Ze zemí Střední Asie je jedinou nezúčastněnou zemí Turkmenistán, přičemž členství Uzbekistánu bylo stejně jako u EAHS uznáno až o mnoho let později – roku 2006. Tato smlouva sice zavazuje členské státy ke kolektivní obraně před útokem z vně organizace, nicméně nijak neupravuje vzájemné vztahy mezi zeměmi.

Podobně jako v 5. článku charty NATO, i zde se bere útok na jednoho člena jako útok na všechny. Pod hlavičkou SKB vznikly také Společné jednotky nasazení (Collective Rapid Reaction Force). Víra v jejich funkčnost a schopnost nasazení byla nicméně podkopána při kyrgyzské krizi v létě roku 2010, kdy jak svržený prezident Bakijev tak nová prezidentka Otunbajevová nebyli vyslyšeni, když žádali pro nasazení jednotek na jihu země, kde propuklo etnické násilí. Uzbekistán se staví jako jediný lakonicky vůči permanentní povinnosti podílet se na případné vojenské akci a je ochoten zapojit se pouze ad hoc.⁸

Šanghajská organizace pro spolupráci (ŠOS)

Takzvaná „Šanghajská pětka“, vytvořena roku 1996 za účelem mezivládní organizaci vzájemné bezpečnosti rozšířila roku 2001 své členství o Uzbekistán a přejmenovala se na Šanghajskou organizaci pro spolupráci. Republiky Střední Asie jsou všechny členem této organizace, s výjimkou Turkmenistánu. Nutno zmínit, že společně s nimi je v organizaci Ruská federace a Čína. Oficiálním záměrem byl vytyčen boj proti terorismu, separatismu a náboženskému extremismu. Od roku 2007, kdy byla podepsána oficiální smlouva, se v součinnosti s SKB podílí na potírání obecné zločinnosti, pašování drog, etc. Součástí členství v SCO jsou společná vojenská cvičení, ale taktéž například sdílení informací tajných služeb.⁹

Napětí v regionu

Rozsáhlá síť multilaterálních paktů a hromadných členství v organizacích ze středoasijského regionu činí společenství zemí vzájemně kooperujících. Jakkoliv se však jeví oblast Střední Asie relativně stabilní a klidnou, i zde existují podněty pro vypuknutí násilí. Mezistátní rivalita není výjimkou (snaha zbavit se vzájemné závislosti), nicméně potenciál na eskalaci dovršenou vojenskou akcí je minimální.

⁷ <http://www.evrazes.com/>

⁸ <http://www.dkb.gov.ru/start/index.htm>

⁹ <http://www.sectSCO.org/>

Proto je-li zasažen region vypuknutím násilí, jedná se o napětí vnitrostátní s politickým nebo etnickým podtextem.

Tádžická občanská válka

Roznětkou pět let trvajících konfliktu byla nespokojenost části populace s výsledky prezidentských voleb z roku 1991. Do čela republiky se dostal Rachmon Nabijev, s jehož přítomností se nespokojila především islámsky fundamentalistická část populace, která společně s organizovanými liberálními demokraty vytvořila Spojenou tádžickou opozici. Podstatným faktem nicméně nebyla náboženská inklinace opozice (až 97 procent populace jsou šiiťští islamisté), ale regionální etnická příslušnost, která hrála roli v povolebním dosazování do úřadů.

K moci se tak nedostalo etnikum z regionů Garm a Gorno-Badakshan (oba ve východní části osídlení země - většinově je Tádžikistán osídlen na západě), které následně bylo v čele povstání proti nově dosazeným elitám a prezidentu samotnému. Nedlouho po vypuknutí pouličních bojů byl prezident zajat a pod pohrůžkou smrti se vzdal svého úřadu, ještě předtím ovšem stihla vláda sestavená z elit leninabadského a kuljabského regionu (ti samí, kteří formovali politickou reprezentaci i za SSSR) vytvořit kompromisní nově sestavenou vládu se zastoupením etnik ze vzbouřených částí země, v čele s Emomalim Rahmonovovem.

V následujících letech byla Leninabadsko-kuljabská lidová fronta podporována uzbeckou a ruskou armádou, opoziční fundamentalisté byli zásobováni militantními skupinami z Afghánistánu, od počátku roku 1993 tak začali ozbrojené jednotky vládních kruhů úspěšně potlačovat opoziční povstalce. Dle informací Human Right Watch byly nicméně tyto provládní úspěchy doprovázeny etnickými čistkami, vypalováním vesnic, masovým vražděním a hromadným vyháněním členů etnik opozice do Afghánistánu. V návaznosti na civilní násilí byla na konci roku 1994 ustavena mírová mise OSN (UNMOT), jejímž úkolem bylo dohlížet na dodržování mírových smluv uzavřených v průběhu konfliktu. Klidu zbraní bylo dosaženo až v roce 1997 mírovou smlouvou z Moskvy, čemuž nicméně předcházeli boje mezi ruskými vojáky a islámskou opozicí v hlavním městě, Dušanbe.¹⁰

Kyrgyzské napětí

Jako ve většině zemí Střední Asie, i Kyrgyzstán má členitou etnickou skladbu obyvatelstva. A stejně jako většina nově osamostatněných zemí, i v Kyrgyzstánu po roce 1991 propukl boj o moc s cílem ustavit občanskou společnost, svobodný tisk a prosadit další demokratizující společensko-politické změny. Do čela byl vynesena Askar Akajev, který byl nicméně opozicí obviňován ze vzrůstajícího autoritářství, nepotismu a zapletení do korupčních afér.

¹⁰ <http://www.globalsecurity.org/military/world/war/tajikistan.htm>

Tak se před necelými 5 lety byla jedním z kyrgyzských klanů (pro Střední Asii je klanové společenství jako štěpná jednotka společnosti symptomatické) podnícena takzvaná „tulipánová revoluce“, kdy byla svržena Akajejova vláda a do čela se dostal Kurmanbek Bakijev¹².

Ten s sebou nicméně změnu nepřinesl, moc kumuloval rozdělil mezi své rodinné členy, bohatě využíval finance ze státní pokladny, velice úspěšně zprivatizoval státní majetek (též mezi své rodinné členy). Za jeho vlády byla perzekuovaná opozice, mizeli členi disentu, novináři byli často bez obvinění bráni do vazby¹³. Situace vyvrcholila v dubnu roku 2010, kdy nespokojení občané vyšli do ulic hlavního města - Biškeku - protestovat proti Bakijevově vládě. Dvoudenní protesty skončili s úctem 85 mrtvých, nicméně vůle lidu byla prosazena a dosavadní prezident uprchl ze země do Běloruska, kde našel politický azyl. V jeho pozici ho nahradila bývalá ministryně Roza Otunbajevova, která avšak se svou nově vytvořenou vládou neprokázala dostatek soudržnosti.

Zde dle odborníků leží jádro násilné situace na jihu země. V červnu začalo obyvatelstvo na jihu země ventilovat své frustrace. Nejen, že se na jihu střetávají etnika Uzbeku s Kyrgyzama, ale taktéž jejich majetkové zajištění není proporční. Bohatší vrstvu tvoří Uzbekové, na kterých si chudší Kyrgyzové, podpoření slabou vládní autoritou, začali vylévat svou zlost. Podstatným faktem je geografická podoba země, která je z většinové části pokryta horami.

Hlavní město, v kterém sídlí vláda, je položeno na severu země. A tak pro slabou vymahatelnost vládní autority dáno nerozvinutou infrastrukturou bylo snadné pro Kyrgyzské klany rozpoutat etnické násilí. Mezitím premiérka Rosa Otunbayeva požádala Rusko, aby pomohlo při potlačení občanského povstání. Vývoj situace

¹¹ Mapa zobrazující místa etnických a protivládních nepokojů. Z měst na jihu země prchali Uzbekové přes hranice do sousedního Uzbekistánu. Je dobré vidět zvláštní teritoriální rozvržení Uzbekistánu, který tak strategicky disponuje zemědělsky bohatým Fergánským regionem.

http://web.stratfor.com/images/fsu/map/6-14-10-Fergana_Valley_800.jpg

¹²http://www.stratfor.com/weekly/20100614_kyrgyzstan_crisis_and_russian_dilemma?utm_source=GWeekly&utm_medium=email&utm_campaign=100615&utm_content=readmore&elq=6165993fe5ec4740ace9821a78f58904

¹³ <http://www.guardian.co.uk/world/2010/jun/14/kyrgyzstan-conflict-background>

donutil napadenou uzbeckou menšinu hromadně opustit zemi a tak se přes hranice s Uzbekistánem pokusily dostat desítky tisíc etnických Uzbeků. Vzhledem k tomu, že vláda Rozy Otunbajevové požádala o pomoc ruské mírové sbory, začala uzbecká armáda mobilizovat a recipročně zvýšila vojenskou aktivitu na hranicích. Aniž by měl Uzbekistán za cíl konfrontovat sousední Kyrgyzstán, byl odhodlán případný pohyb ruských vojsk blízko svých státních hranic monitorovat.

Ačkoliv tomu členství v mezinárodních organizacích nenapovídá, animozity a rivalita mezi jednotlivými státy stále existují, proto hrozila eskalace vojenského napětí. Konečná čísla občanských nepokojů nicméně dosáhla výše přes 190 obětí (jenom v městě Osh bylo zabito až 120 civilistů). Z podněcování násilí byl Utunbajevovou obviněn bývalý představitel země, Bakijev, který však jakoukoliv spoluúčasť popřel.

Zdroje

http://www.stratfor.com/weekly/20100614_kyrgyzstan_crisis_and_russian_dilemma?utm_source=GWeekly&utm_medium=email&utm_campaign=100615&utm_content=readmore&elq=6165993fe5ec4740ace9821a78f58904

<http://www.cacianalyst.org/?q=node/5395>

http://en.wikipedia.org/wiki/Central_Asia

http://en.wikipedia.org/wiki/Central_Asia#History

<http://centralasia.foreignpolicyblogs.com/>

<http://www.bbc.co.uk/news/10336927>

<http://www.bbc.co.uk/news/10317138>

Top partneři

GENERÁLNÍ PARTNER
MODELU OSN

HLAVNÍ PARTNER
MODELU OSN

MODEL NATO IS CO-SPONSORED BY
THE NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION

HLAVNÍ PARTNER
MODELU EU

UNIVERZITNÍ
PARTNER

PARTNER ZAHÁJENÍ

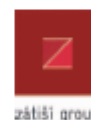
PARTNER JEDNÁNÍ

PARTNERSKÉ MĚSTO

Dodavatelé služeb

Mediální partneři

RESPEKT

HOSPODÁŘSKÉ NOVINY

PARTNER CHRONICLE

**Asociace
pro mezinárodní
otázky**
Association
for International
Affairs

Asociace pro mezinárodní otázky využívá zpravodajství z databází ČTK, jejichž obsah je chráněn autorským zákonem.

Přepis, šíření, či další zpřístupňování tohoto obsahu či jeho části veřejnosti, a to jakýmkoliv způsobem, je bez předchozího souhlasu ČTK výslovně zakázáno.

Copyright (2003) The Associated Press (AP)-všechna práva vyhrazena. Materiály agentury AP nesmí být dále publikovány, vysílány, přepisovány nebo redistribuovány.

Zpracoval: Martin Dunaj

Redakční úprava: Lucie Ottingerová, Šimon Ehrlich

Grafická úprava a tech. spolupráce: Šimon Ehrlich

Vydala Asociace pro mezinárodní otázky pro potřeby XVI. ročníku Modelu OSN.

© AMO 2011

Model OSN

Asociace pro mezinárodní otázky, Žitná 27, 110 00 Praha 1

Tel./fax: +420 224 813 460, e-mail: model.osn@amo.cz, IČ: 65 99 95 33

»www.amo.cz« »www.studentsummit.cz«